

3. Медведєв Ф.П. Українські грамоти XIV–XV століть як пам'ятки мови української народності // Питання історичного розвитку української мови. Харків, 1962.

4. Розов В.А. Значение грамот XIV–XV веков для истории малорусского языка. Киев, 1907.

**Семененко Лариса Леонідівна,**  
доцент кафедри іноземної філології  
та перекладу Міжрегіональної академії  
управління персоналом, кандидат  
філологічних наук

### **ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕКСТРА- ТА ІНТРАЛІНГВАЛЬНИХ КОМПОНЕНТІВ МОВЛЕННЕВОЇ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС КАТЕГОРИЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЙСНОСТІ**

Тема цікава і популярна нині в лінгвістиці, позаяк виходить за межі розуміння мови як ізольованої структури й сягає фактів екстралінгвальної дійсності, які, за посередництва мислення, перетворюються у факти мови.

Мовленнєву ситуацію визначаємо як сукупність чинників, що впливають на мовленнєву поведінку комунікантів. У такій ситуації інтенції мовця стимулюють його до категоризації й узагальнення даних про неї. У результаті цієї діяльності мовець наділяє факти дійсності семантикою, що реалізується в граматичних формах мови. Тобто сама мовленнєва ситуація стає такою в результаті інтелектуальної діяльності мовця, свідомість якого, через визначення структурних компонентів між складниками категоризованого факту дійсності, вибудовує мовну структуру відповідно до визначеного місця сприйманих об'єктів і встановлених відношень між ними (див. рис.).

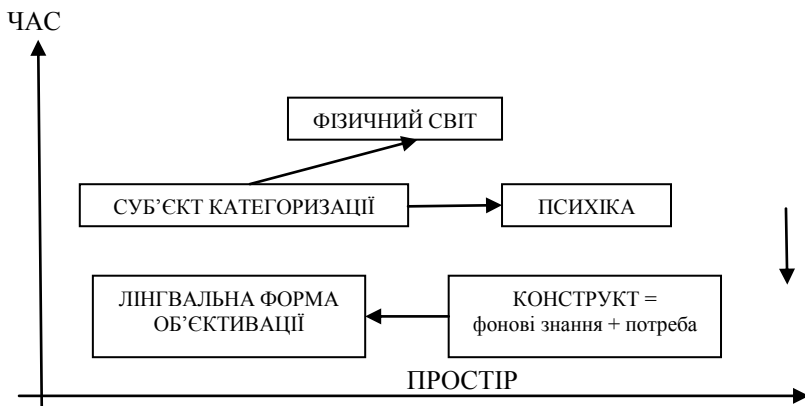


Рис. Відношення між суб'єктом категоризації  
і категоризованими фактами дійсності

На нашу думку, вдалим методом для дослідження таких конструкцій є запозичена Леонардом Талмі з галузі психології методика щодо конструювання фону й фігури залежно від фокусу (точки зору) суб'єкта мовленнєвої ситуації. Згідно з цією теорією фігура від фону відрізняється низкою характеристик: (1) фігура, на відміну від фону, має чітко окреслену форму; (2) фон за фігурою здається суцільним; (3) складається враження, що фігура розташовується ближче до суб'єкта категоризації; (4) фігура, на відміну від фону, краще запам'ятовується [1, с. 97]. Ця методика дозволяє зрозуміти, яким чином вибудовується ієрархія відношень у межах ситуації, які в мовленні переходять в чітко вибудовану структуру речення: фігура, як правило, в реченні виступає підметом: ручка лежить на столі, книжка лежить на столі.

Змінюючи фон для висловлювання, мовець автоматично переорієнтовує смисли, що формують базові характеристики для визначення фігури. Наприклад, Філософи вважають, що революція – це їх предмет, бо вони її придумують. Політики вважають, що революція – це їх предмет, бо вони її здійснюють або протистоять їй. Науковці вважають, що революція – це їх предмет, бо вони досліджують її глибоко та системно (УП, 2017, 08.11).

Тобто, як ми бачимо з наведених прикладів, мовленнєва структура сприйманого факту дійсності опосередкована мисленнєвою діяльністю суб'єкта пізнання та опирається як на загальні культурно зумовлені знання про описуваний факт дійсності, так і є носієм семантики інших онтологій: онтології галузі (енциклопедичні знання про описуваний факт дійсності) й онтології мовця (емпіричні знання).

Мовленнєво актуалізована структура ситуації, та, як показують джерела дослідження, способи її експлікації можуть варіюватися: одну й ту ж екстралінгвальну ситуацію можна категоризувати різними способами.

Категоризація суб'єкта дії. Структура речення, а саме її граматичний склад залежить від фокусу уваги мовця: вибір референта для підмета визначається тим, на що скерована наша увага. Виникає відчуття, що суб'єкт дії, виражений підметом, є центральним у мовленнєвій ситуації, а саме, за словами Леонардо Талмі, найбільш активним, діяльним, чий воля і наміри здійснюють описану в реченні дію [3, с. 275]. Наприклад, Склянка знаходиться на столі. Стіл стоїть в кімнаті. Чоловік сидить за столом. Діти грають на спортивному майданчику. Тобто підметом у реченні виступатиме категоризований фрагмент дійсності, що є фігурою для когнітивної системи мовця в конкретній ситуації мовлення.

Категоризація об'єкта дії. Об'єкт дії мовленнєвої ситуації, як правило, об'єктивується залежними від предиката субстантивованими конструкціями. Тут окрему увагу відведемо пасивним конструкціям, у яких фокус переміщується на об'єкт дії. Уводиться пасивна конструкція: Вона написала книгу. Книга написана нею. Пасивна конструкція є

граматичним засобом фокусування уваги на когнітивно важливому для мовця компоненті денотативної ситуації, а саме: на об'єкті сприйняття і його властивості, якості. Категоризація об'єкта в мовленнєвій ситуації найчастіше визначається позицією іменника в реченні, а ця позиція, у свою чергу, залежить від інтерпретації ситуації мовцем. Отже, те, що в ситуації є фігурою, а що фоном, залежить від суб'єктивного сприйняття мовця, від його схематизації сприйнятої ситуації.

Категоризація відношення між суб'єктом і об'єктом дії. У мовленнєвій ситуації, що є базовою для категоризації її фрагментів і виділення фону, найбільший інтерес для мовця з інформаційної точки зору становлять відношення між фрагментами, а не їхні ознаки, характеристики чи властивості. Саме встановлені мовцем відношення дозволяють інтерпретувати повідомлення з прив'язуванням до конкретного місця і часу, а також встановлювати його відношення до описуваного факту дійсності. Наприклад, Нам не уникнути кризи, якщо президент не перетворить адміністративну владу арбітрів на повноцінну бюрократію.

Політична дійсність – складний для дослідження об'єкт, позаяк вона є культурно зумовленим, об'єктивованим лінгвальними формулами конструктом, що опирається на епістемологічні моделі, вибудовуванні філософами, політологами, футурологами на різних етапах розвитку цивілізації. Попри свою універсальність, така дійсність опирається на культурне середовище та вибудовану століттями традицію суспільних взаємовідношень. Саме цей факт спричиняє маніпулятивні процеси для впливу на свідомість мас саме через зміни структури мовленнєвих формул, що об'єктивують стереотипні для соціуму моделі поведінки.

Знання про політичну дійсність і позначення її фактів вимагають кілька рівнів абстрагування при їх застосуванні. Наприклад, Політик: людина – людина, наділена певними функціями – людина, наділена певними функціями в конкретному культурному просторі – людина, що в межах окремого контексту (мовленнєвої ситуації) наділяється різними конотативними компонентами значення.

Наївні знання часто вимагають уточнень: Людина поставила підпис vs Громадянин проголосував на дільниці.

Отже, речення категоризують різні аспекти референтної ситуації. Результати категоризації залежать, у першу чергу, від фокусу мовця, від його розподілу уваги на атрибути певної ситуації і приписуванні властивостей фону і фігури.

#### **Список використаних джерел**

1. Токарева В.М. Языковая концептуализация когнитивно выделенных компонентов в ситуации слухового восприятия // Вестник ИГЛУ, 2011. С. 97–103.
2. Langacker R.W. Cognitive grammar // The Oxford handbook of cognitive linguistics / edited by Dirk Geeraerts and Hubert Cuycens. NJ: Oxford University Press, 2007. P. 421–463.

3. Talmy, L. Attention Phenomena // The Oxford handbook of cognitive linguistics / edited by Dirk Geeraerts and Hubert Cuyckens. NJ: Oxford University Press, 2007. P. 264–293.

4. Taylor, J.R. Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory. Oxford: Clarendon Press, 1995.

**Бондар Ангеліна Володимирівна,**

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра  
навчально-наукового інституту № 3

Національної академії внутрішніх справ

*Науковий керівник: Ознамець Галина*

**Олександрівна,** старший викладач кафедри  
правничої лінгвістики Національної академії  
внутрішніх справ

## **МОВА ПРАВА**

Предметом вивчення є мова права як комунікативно-галузева підсистема літературної мови з характерними лінгвостилістичними і структурно-жанровими ознаками, зумовленими специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній. Основні функціонально-стильові різновиди правничої мови автор характеризує з таких позицій: сфера функціонування, приналежність до певного функціонального стилю та підстилю, жанру, специфічні стильові риси, репертуар мовних засобів.

Сьогодні феномен мови права є об'єктом вивчення низки наук: юридичних (загальна теорія держави і права, філософія права, історія держави і права, логіка права, юридична герменевтика, юридична техніка), філологічних (теорія мовної комунікації, стилістика, термінознавство, лексикографія, семасіологія, історія мови, прикладна лінгвістика, культура мови, судова риторика), а також формальної логіки, інформатики, філософії, соціології, історії, дипломатики, текстології тощо. Кожна з цих наукових галузей досліджує мову права доволі специфічно, розглядаючи феномен вербального втілення правової думки з різних позицій, у різних аспектах і площинах, за допомогою притаманних кожній науковій галузі наукових підходів і методів. Мова права послуговується засобами різних функціональних стилів, серед яких найважливішими є: офіційно-діловий (обслуговує сферу внутрішнього і міжнародного законодавства, правозастосування, судочинства, нотаріату, діловодства), науковий (сферу правничої науки й освіти), публіцистичний (засоби масової юридичної інформації, правова освіта населення, судові промови) та розмовний (сфера переважно неофіційного професійного спілкування юристів). Ці основні функціональні різновиди правничої мови згідно з тематикою і жанровою класифікацією юридичних текстів поділяються на підстилі.

Так, в офіційно-діловому стилі є підстилі: законодавчий (конституція, закон, постанова, указ, декрет, кодекс та ін.),